



UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Verkenning naar de gelijktrekking van de status van de KNA Protocollen

Bureauonderzoek, Programma van Eisen, Specialistisch onderzoek en Depotbeheer SIKB/Project 379

van Londen, H.

Publication date

2024

Document Version

Final published version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

van Londen, H. (2024). *Verkenning naar de gelijktrekking van de status van de KNA Protocollen: Bureauonderzoek, Programma van Eisen, Specialistisch onderzoek en Depotbeheer SIKB/Project 379*. Universiteit van Amsterdam.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Verkenning naar de gelijktrekking van de status van de KNA Protocollen

Bureauonderzoek, Programma van Eisen, Specialistisch onderzoek en Depotbeheer

SIKB/Project 379

Heleen van Londen, Universiteit van Amsterdam

november 2024

Inhoudsopgave

- 1. inleiding**
- 2. probleemdefinitie**
- 3. methode**
- 4. bevindingen**
- 5. draagvlak**
- 6. wat dan wel?**
- 7. aanbevelingen**

Literatuur

Bijlagen

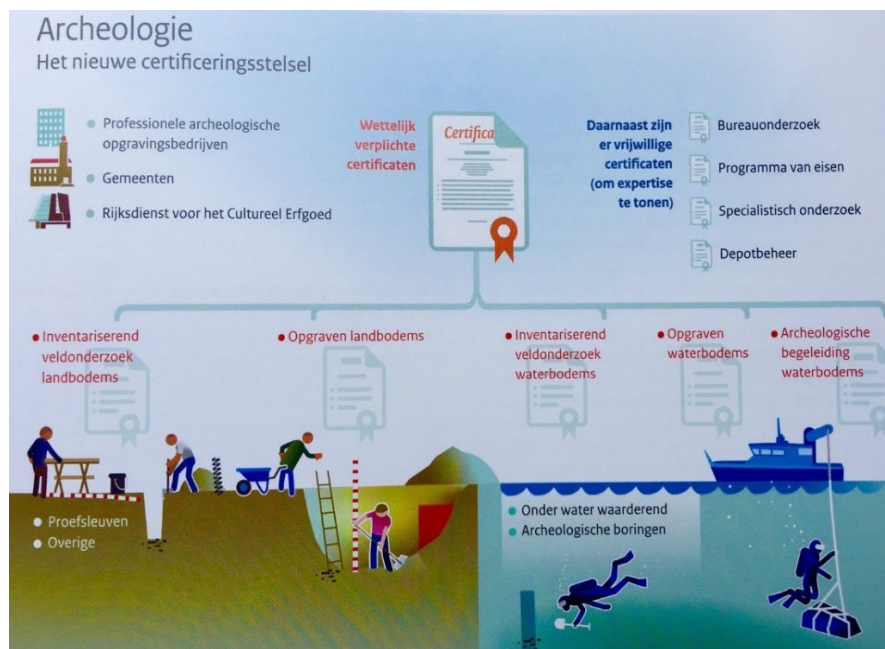
1. de opdracht
2. gespreksleidraad
3. vertegenwoordiging van gesprekspartners
4. certificaathouders voor vrijwillige protocollen

1. Inleiding

Het huidige stelsel van kwaliteitszorg in de Nederlandse archeologie kent een statusverschil tussen de protocollen van de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) (fig. 1). Voor protocollen met bodemversturende handelingen geldt een wettelijke verplichting tot certificering. Organisaties dienen over een certificaat te beschikken voor de uitvoering van inventariserend veldonderzoek door middel van proefsleuven en/of opgravingen. Zij worden daartoe jaarlijks gecontroleerd op naleving van de vereisten¹ door een Certificerende Instelling (CI). Het staat organisaties vrij zich voor de overige protocollen te laten certificeren. Sommige organisaties doen dat ook (tabel 1). Daarmee is de situatie rondom certificering hybride.

De vrijwillige certificering van de protocollen Bureauonderzoek, Programma van Eisen, Specialistisch onderzoek en Depotbeheer is meermalen besproken in het Centraal College van Deskundigen (CCvD), zo ook naar aanleiding van de evaluatie van het kwaliteitssysteem in 2020 (Sirm 2020). Het CCvD heeft daarom besloten tot een nadere verkenning *naar de wens en mogelijkheden* tot het sluiten van de 'KNA-keten' vanuit een open positie. Het College is niet op voorhand overtuigd dat de wettelijke verplichting zal leiden tot betere archeologische kwaliteit. Het doel van de verkenning is 'dat een beter beeld ontstaat over de wens ten aanzien van het wel/niet verplicht stellen en of concreter in beeld kan worden gebracht of het verplicht stellen positief effect heeft op de kwaliteit van de uitvoering.' (bijlage 1 opdracht).

De beroepsgroep heeft zich gecommitteerd aan de protocollen. De inhoud staat niet ter discussie. Gelijktrekking betekent dat organisaties zich *extern laten controleren* voor de protocollen waarvoor geen wettelijke plicht geldt. In de opdracht wordt gevraagd in de verkenning te differentiëren per protocol.



Figuur 1: overzicht van de protocollen waarvoor de certificering wettelijk verplicht zijn (rood) en waarvoor certificering vrijwillig is (blauw). De verkenning richt zich op de statusverandering van de 'blauwe' protocollen.

¹ BRL 4000 en KNA

Organisatie	Bureauonderzoek	PvE	Spec. Onderzoek	Depotbeheer
Bedrijven*	35	31	4	-
Gemeenten	5	6	-	-
Provincies	1	1	-	1
Rijk/RCE	1	1	1	-
	42	39	5	1

Tabel 1: overzicht van organisaties met vrijwillige certificering per protocol. * per vestiging.

Uit het overzicht van organisaties die zich vrijwillig hebben laten certificeren blijkt dat vooral bedrijven zich richten op het voortraject. Gemeentes kiezen in geringe mate voor vrijwillige certificering. Bij de uitvoerders van het protocol specialistisch onderzoek ontbreekt de grote groep van ZZP'ers. Slechts één provincie heeft zich laten certificeren voor het depotbeheer.

2. Probleemdefinitie

In een verkenning over de werking van het kwaliteitssysteem vanwege de Erfgoedwet staat dat gelijktrekking een oplossing kan zijn voor hardnekkige problemen die gemeld zijn met name ten aanzien van het Programma van Eisen (Sirm *Graven naar verbetering* (2020, 62)). In het rapport wordt vermeld dat de vrijwilligheid - en daarmee het gebrek aan controle - te veel ruimte biedt voor ongewenste gedrag van opdrachtgevers, het zogenaamde 'duiken en shoppen'. Een verplichte certificering leidt volgens volgens het Sirm-rapport tot:

- gelijke eisen en interne processen op gelijk niveau waardoor de output meer compatibel wordt (wens tot betere inhoudelijke kwaliteit);
- betere weerstand tegen de druk van de opdrachtgeverskant om minder eisen op te nemen in het PvE (verbetering van de positie in het krachtenveld).

7	De vrijwilligheid van certificering KNA Protocol Programma van Eisen (en in mindere mate Bureauonderzoek) leidt in sommige gevallen tot slechte producten	-	Voor de protocollen PvE en Bureaustudie is gekozen voor een vrijwillige certificering. In sommige gevallen worden (mede daardoor) rapporten opgeleverd die onder de maat zijn. Omdat bureaustudie en PvE vaak aan de basis liggen van het vervolgtraject, leidt dit soms tot veel discussie in de rest van de AMZ cyclus.	Verplicht certificeren PvE/Bureauonderzoek	Uitwerken Actie: 2022 Jaarplan Archeologie laten inventariseren wens en mogelijkheden 'sluiten van de KNA keten' niet verplichte KNA protocollen Aandachtspunten: De vraag of verplicht certificeren oplossing is voor betere kwaliteit.	Kwaliteitssysteem: KNA en BRL
			Verplicht certificeren Bureaustudie	idem	Agenderend & Adresserend	

Figuur 2: Uitsnede uit de actielijst van het CCvD met daarin de veronderstelde relatie tussen de kwaliteit van de output en de vrijwillige status.

Omdat het CCvD niet op voorhand overtuigd is van de probleemdefinitie en daarmee de oplossing wordt in de opdracht gevraagd aandacht te besteden aan de herkenbaarheid van probleem. Het CCvD heeft het 'sluiten van de keten' al langere tijd op de agenda (besluit 2013).

3. methode

De voorliggende verkenning is gebaseerd op een kwalitatieve analyse door middel van interviews, gericht op het ophalen van argumenten ter onderbouwing voor – of juist tegen – het veranderen van de vrijwillige status van de protocollen gezien de veronderstelde relatie tussen vrijwillige status en inhoudelijke kwaliteit. De geïnventariseerde argumenten geven een concreter beeld of

het verplicht stellen positief effect heeft op de kwaliteit van de uitvoering en kan rekenen op draagvlak.

In de opdracht is bepaald welke partijen vertegenwoordigd moeten zijn als gesprekspartner (bijlage 3). In afwijking op de opdracht is geen gesprek gevoerd met vertegenwoordigers van de universiteiten vanwege de afstand ten aanzien van de opgave.

		opdracht	realisatie
Ontvangende partijen	Depothouders (provincie en gemeente)	2	3
Leveranciers	Certificaathouders bedrijven (groot >20 klein < 4)	3	4
	Certificaathouders gemeenten	2	1
	Specialisten	2	2
Bevoegde overheid	Gemeente /steunpunt/adviseurs namens deze (rol bevoegd gezag)	4	3
Opdrachtgever	Opdrachtgever (privaat)	1	2
Universiteit	Onderzoeker universiteit	1	0
Rijk	RCE	1	1
		16	16

Tabel 2: vertegenwoordiging van organisaties (16). Bij sommige gesprekken waren meerdere personen betrokken waardoor het aantal geïnterviewden hoger ligt (21 personen).

De interviews zijn gevoerd langs een gespreksleidraad waarin de vragen uit de opdracht zijn verwerkt (bijlage 2). De introducerende vragen gaan in op de bekendheid en ervaringen met het statusverschil *vanuit de eigen praktijk*, gevolgd door de visie van de geïnterviewde op het geschetste probleem. De vragen worden daarmee gekoppeld aan de eigen context waarmee voorkomen wordt dat de ze in abstracte zin beantwoord worden. De focus verbreedt zich enigszins met de vraag of verplichting naar verwachting leidt tot een betere uitvoering van de betreffende protocollen of een betere aansluiten tussen de protocollen (keten). Vervolgens richten de vragen zich op draagvlak en wenselijkheid van gelijktrekking, mogelijke alternatieve oplossingen voor het genoemde probleem en welke aspecten de geïnterviewde wil meegeven.

De interviews namen gemiddeld een uur en zijn vevat in een verslag.

In aanvulling op deze gesprekken is in samenspraak met de SIKB een ronde tafeldiscussie georganiseerd om meer aandacht te besteden aan de argumenten vanuit de gemeenten met een focus op het Programma van Eisen (acht personen). Bij de discussie was ook vertegenwoordiging aanwezig vanuit de specialisten (BAP) en OCW.

4. bevindingen

De gesprekspartners zijn bekend met het statusverschil, maar in de eigen praktijk speelt dat nauwelijks een rol. De meeste opdrachtgevers werken met een netwerk van uitvoerders die zich bewezen hebben. Deze relaties worden gezien als een fundament voor kwaliteitsbewaking. Het gecertificeerd zijn is in deze afweging niet - of van ondergeschikt - van belang. Sommige (grote) opdrachtgevers werken alleen met gecertificeerde organisaties en geven aan daarom niet het statusverschil te kunnen beoordelen. Ze merken daarbij op dat ondanks het certificaat de (inhoudelijke) kwaliteit van de rapportages kan verschillen. De gesprekspartners uit alle geledingen zijn zeer gericht en betrokken op het bewaken van de inhoudelijke kwaliteit.

Het 'duiken en shoppen' wordt niet als breed probleem herkend. Het wordt nadrukkelijk wel genoemd in relatie tot de positie van specialistisch onderzoek in het Programma van Eisen. Het lijkt daarom aannemelijk dat het probleem wel bestaat, maar dat het zich in een bepaalde context voordoet en dus niet veralgemeniseerd kan worden. "Grote" opdrachtgevers benadrukken dat in tegenstelling vaak waar mogelijk extra geïnvesteerd wordt.

Er zijn verschillende argumenten verzameld voor of juist tegen gelijktrekking van de verschillende protocollen. Deze zijn vaak principieel van aard en niet verbonden aan de probleemdefinitie. Deze worden hieronder weergegeven:

- *De "Proceskwaliteit leidt weldegelijk tot inhoudelijke kwaliteit."-stelling*

Gesprekspartners die gekozen hebben voor de vrijwillige certificering benadrukken dat het interne proces om te komen tot certificatie naar eigen ervaring heeft geleid tot een inhoudelijke kwaliteitsimpuls.

- *De "Inhoudelijke kwaliteit is afhankelijk van personen" -stelling*

Bijna alle gesprekspartners zien dat inhoudelijke kwaliteit afhankelijk is van wie het doet. Niet of de organisatie per se gecertificeerd is. In de lange praktijk zijn netwerken opgebouwd van uitvoerders die zich bewezen hebben.

- *De "Gelijktrekking gaat niet helpen om betere inhoudelijke kwaliteit te realiseren"-stelling.*

Gesprekspartners zien op basis van hun jarenlange ervaring geen verschil tussen de kwaliteit van het Bureauonderzoek (BO) en Programma van Eisen (PvE) geschreven door gecertificeerde organisaties en niet-gecertificeerde organisaties. Zij stellen daarom vraagtekens bij de veronderstelde relatie tussen certificering en inhoudelijke kwaliteit.

- *De 'a priori' stelling*

De stelling van sommige gesprekspartners is: "Als je A zegt moet je ook B zeggen". Het argument luidt: omdat we nu eenmaal voor dit systeem gekozen hebben moeten we ook consequent zijn. Dat betekent gelijke eisen voor iedereen. Deze stellingname staat los van de probleemstelling, maar gaat in op de onwenselijkheid van de hybride situatie zelf (a-priori stelling).

- *De "alsjeblieft niet"- stelling*

Het omgekeerde is ook met klem gezegd: "Omdat je A hebt gezegd, hoef je nog geen B te zeggen" Het argument: "het is niet duidelijk voor welk probleem dit een oplossing is." Desgevraagd wordt

het door het Sirm-rapport benoemde probleem niet herkend in de eigen praktijk. Verplichte certificatie zou juist kwaliteitsproblemen verergeren vanwege doorgevoerde standaardisatie waar dat voor niet functioneel is. Met name voor het Bureauonderzoek en PvE wordt flexibiliteit gezien als een randvoorwaarde.

Het veld is daarmee verdeeld over de wenselijkheid van gelijktrekking, de voorstanders zijn dat vanuit de *a-priori-stelling* en/of overtuiging door de bewezen kwaliteitssprong in de eigen organisatie. Het duiken en shoppen wordt vooral ervaren bij het specialistisch onderzoek in het Programma van Eisen. De argumenten zijn principieel van aard.

5. Draagvlak

Tegenstanders van certificering geven voor sommige protocollen aan dat een wettelijke verplichte certificering niet het juiste weg is.

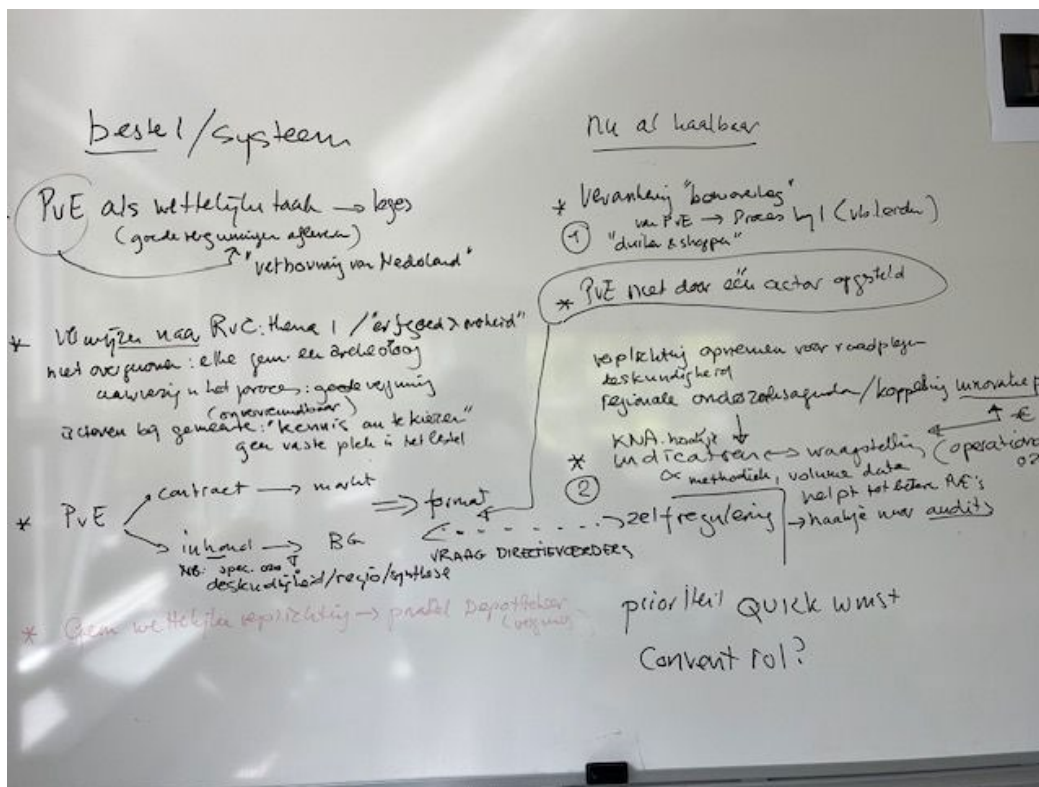
- *Deponering* is een wettelijke taak die bij provincies is belegd. Het in een uiterste geval verliezen van een certificaat heeft geen invloed op die wettelijke taak. Een kwaliteitsslag, bijvoorbeeld gericht op harmonisatie van depoteisen moet op een andere manier geregeld worden.
- *Specialistisch onderzoek* wordt deels afgedekt door het protocol opgraven. Het apart certificeren van specialistisch onderzoek leidt tot een doublure in de controle. Om deze redenen hebben sommige organisaties het protocol van het certificaat laat vallen. Ze hadden het aanvankelijk, maar hebben het niet vernieuwd. ZZP'ers beschouwen certificering als een te grote administratieve en financiële belasting voor hun bedrijfsvoering. Ze kiezen ervoor zich niet te certificeren.²
- Collega's die ervaren zijn in het beoordelen van *Bureauonderzoek en Programma van Eisen* zien geen verschil in de kwaliteit van rapporten geschreven door gecertificeerde en niet gecertificeerde organisaties. Gesprekspartners werkzaam bij gemeenten zien geen heil in het verplicht certificeren van het *Programma van Eisen*.

Er bestaat daarom weinig draagvlak tot verplichte certificering. Deze situatie wordt bevestigd door het geringe aantal organisaties dat zich vrijwillig heeft gecertificeerd voor depotbeheer en specialistisch onderzoek (zie tabel 1). De meeste organisaties die zich vrijwillig hebben laten certificeren deden dat voor de protocollen Bureauonderzoek en Programma van Eisen. Over de kwetsbaarheid van het Programma van Eisen als *Achilleshiel* voor de gehele keten bestaat consensus, evenwel niet veel gemeenten hebben zich laten certificeren voor het Programma van Eisen (6). Dit is opvallend omdat het Programma van Eisen ontworpen is als 'kennisgeving van het Bevoegd Gezag'. In dit document worden de kaders bepaald voor de 'gravende' protocollen waarvoor certificering verplicht is. Gesprekspartners werkzaam bij gemeenten zijn via een intervisie (ronde tafeldiscussie) tot samenhangende alternatieve oplossingen gekomen.

² Deze keuze kan consequenties hebben voor de vorm waarin werk aangenomen kan worden, te weten onderaanbesteding of inhuur.

6. Wat dan wel?

Gesprekspartners hebben voorstellen gedaan voor alternatieve oplossingen ter verbetering van de kwaliteit met name gericht op het Programma van Eisen en sturing op de uitvoering. Deze oplossingen zijn verdeeld tussen zaken die een aanpassing aan het stelsel vereisen en zaken die via zelfregulering meteen na goed overleg toegepast kunnen worden.



Figuur 3: Opbrengst van de ronde tafeldiscussie d.d. 7 juni 2024 in Leiden

6a. het stelsel

- vergunningverlening is een onvervreemdbare taak
 In het huidige stelsel verbinden sommige gemeenten de inhoudelijke toetsing van het PvE aan de vergunningverlening, andere gemeenten doen dat niet. Dat kan vanwege de beleidsvrijheid. Gesprekspartners benadrukken met klem dat de inhoudelijke toetsing randvoorwaardelijk is voor een goede vergunningverlening. Daarvoor zijn alleen zij verantwoordelijk. Er is veel draagvlak onder de gemeentelijke gesprekspartners om de inhoudelijke toetsing van het PvE als onderdeel van de vergunningverlening *generiek* te regelen vanwege de onvervreemdbaarheid van vergunningverlening. Deze verankering van het PvE aan de wettelijke taak- zonder ruimte voor interpretatie - stellen zij voor in plaats van de kwaliteitsverbetering te regelen via de BRL/KNA. Het overall borgen van de inhoudelijke toetsing als onderdeel van de vergunningverlening zal volgens gesprekspartners tot kwaliteitsverbetering leiden en wordt mede noodzakelijk geacht

vanwege de grootschalige ruimtelijke ingrepen ook wel bekend als de ‘Verbouwing van Nederland’. Het volgende punt hangt hiermee samen:

- Er is meer kennis en kunde nodig bij gemeenten zoals ook gesteld is in het programma Erfgoed & Overheid en conform het advies van de Raad voor Cultuur.³ Een gesprekspartner benoemde het zo: als gemeente moet je kennis hebben om te kunnen kiezen. Zij adviseren de leges te gebruiken voor de kosten die ontstaan om te voorzien in de kennis en kunde. Ook het volgende punt vertoont samenhang:
- Gesprekspartners zien voordeel in het deels herzien van het PvE. Zaken die geen betrekking hebben op de inhoud kunnen een plaats krijgen in een contractuele overeenkomst tussen opdrachtgever en opdrachtnemer – dus zonder gemeentelijke betrokkenheid. Het inhoudelijk deel is bedoeld voor de gemeentelijke kaderstelling. In dat inhoudelijke deel is het mogelijk de positie van het specialistisch onderzoek aanzienlijk te versterken en te sturen op *deskundigheid* en (regionale) *synthese*. Het PvE wordt - zeker in complexe gevallen - niet meer door één actor opgesteld maar in *samenwerking* met deskundigen die werkzaam kunnen zijn in alle geledingen van de sector.⁴

6b. zelfregulering

- Gesprekspartners benadrukken - vanwege een goede vergunningverlening - de noodzaak tot aanwezigheid van gemeenten in het uitvoeringsproces van archeologische monumentenzorg (‘bouwoverleg’). Sommige gemeenten zijn bereid hun praktijkervaring te delen en na overleg via het Convent als een ‘best practice’ beschouwen.
- Gesprekspartners zijn gemotiveerd te investeren in wetenschappelijke kwaliteit door het uitwerken van aan vraagstelling gekoppelde indicatoren en operationalisering die zal leiden tot kwalitatieve (regionale) synthese. Het voorstel is dit initiatief in een brede samenwerking in de sector op te pakken waarbij de gemeenten bereid zijn om als trekker op te treden. Ook hier ziet men mogelijkheid om een ‘best practice’ te ontwikkelen, eventueel met ‘een haakje’ naar het PvE. Mogelijk kan er een beroep gedaan worden op het Innovatiefonds.

7. aanbevelingen

7.1 Laat in de toekomstige discussie over wettelijke certificering van de vrijwillige protocollen de relatie met de probleemdefinitie (‘duiken en shoppen van opdrachtgevers’) los. Deze koppeling veroorzaakt verwarring omdat het probleem zich wel voordoet maar niet overal in even grote mate. Positioneer je op basis van de opgehaalde (principiële) argumenten vanuit het gemeenschappelijke belang van kwaliteit.

7.2 Zoek voor het protocol depotbeheer andere oplossingen dan verplichte certificering. Dit protocol staat niet in de markt, het is een wettelijke taak van provincies. Er loopt thans een alternatief traject via RCE/OCW om enkele deponeringskwesties met het veld

³ *Archeologie bij de Tijd* (2022 Raad voor Cultuur): ‘een archeoloog voor elke gemeente’. Dit advies is niet overgenomen.

⁴ Zie ook de voorbeelden uit Zweden en Denemarken in Knoop et al. 2021, *Brave New Worlds*

gezamenlijk op te lossen.⁵ Harmonisatie van depoteisen past binnen de genoemde knelpunten (met name punt 1 standaard deponeringseisen).

- 7.3 Voor een transparante discussie over de wenselijkheid het protocol Specialistisch Onderzoek verplicht te certificeren moet gekeken worden naar de doublure die optreedt door de borging ervan in het protocol Opgraven. In de huidige situatie is een wettelijke verplichting weinig zinvol.
- 7.4 Onderzoek voor het protocol Bureauonderzoek, als je wettelijke certificering wil organiseren, eerst welke kwaliteitsverschillen zich voordoen in de rapporten zelf tussen gecertificeerde en niet gecertificeerde uitvoerders. Er bestaat brede consensus over de samenhang tussen de kwaliteit van de persoon en de kwaliteit van de rapportage, maar niet tussen rapporten van gecertificeerde en niet-gecertificeerde uitvoerders. Er is op dit moment weinig draagvlak omdat de te behalen winst niet duidelijk is. Men hecht daarnaast belang aan de flexibiliteit en wil juist vanwege de inhoudelijke kwaliteit kunnen afwijken van het format.
- 7.5 Onderzoek de alternatieve oplossingen zowel voor aanpassingen op het bestel als voor zelfregulering die voorgesteld zijn vanuit de gemeenten voor een betere borging van het Programma van Eisen. Het gaat onder meer om:
- 7.5.1 het harmoniseren van de inhoudelijke toetsing van het Programma van Eisen als onderdeel van de vergunningverlening. Nu doen sommige gemeentes dit wel en andere niet. Voorgesteld wordt de toetsing van het Programma van Eisen te verankeren aan de wettelijke taak;
 - 7.5.2 het investeren in de kennis en kunde bij gemeenten en de lasten bijvoorbeeld te financieren uit leges;
 - 7.5.3 het gedeeltelijk herzien van het Programma van Eisen zodat alleen de inhoudelijke onderdelen aan de gemeente voorgelegd wordt aan toetsing in het kader van de vergunningverlening;
 - 7.5.4 de noodzaak voor gemeenten vanwege de goede vergunningverlening aanwezig te zijn tijdens het uitvoeringsproces ('bouwoverleg'); en
 - 7.5.5 vanuit gemeenten te investeren in wetenschappelijke kwaliteit door het uitwerken van aan vraagstelling gekoppelde indicatoren ('best practice').
- Betrek daarbij de mogelijkheid tot financiering via het innovatieplatform voor de ontwikkeling van onderdelen.
- 7.6 Stimuleer initiatieven gericht op **samenwerking** tussen de verschillende geledingen in de archeologische sector niet alleen voor de kwaliteit van het onderzoek maar vooral ook voor de ontwikkeling van kenniswerkers. Kwaliteit is afhankelijk van wie het doet.

⁵ Zie brief RCE "Aanpak deponeringskwesties Archeologie" d.d maart 2024.

Literatuur

Knoop, R, et al, 2020, *Graven naar verbetering. Evaluatie van het nieuwe kwaliteitssysteem archeologie*, Sirm, Utrecht

Bijlage 1 de opdracht



Notitie

PRJ 379 Opdrachtomschrijving verkenning status KNA Protocollen BO-PvE-SO-DH

Van: Programmabureau SIKB/EW/HK
Aan: Rapporteur/uitvoerder verkenning & CCvD Archeologie
Datum en versie: 7 april 2023, versie 2.3 (aangepaste versie na CCvD maart 2023)

1. Aanleiding & achtergrond

Aanleiding

In het CCvD Archeologie is de vrijwilligheid van een aantal KNA Protocollen de afgelopen jaren meermaals onderwerp van discussie geweest. Onder meer was deze discussie actueel bij de overgang van vergunningverlening naar zelfregulering op basis van wettelijk verplichte certificering. Meer recent is dit onderwerp opnieuw ter tafel gekomen naar aanleiding van de evaluatie van het kwaliteitssysteem in 2020¹. In de uitkomsten van deze evaluatie werd gesteld dat 'de vrijwilligheid van certificering van KNA Protocol Programma van Eisen kan leiden tot duikgedrag (zie pag. 62 van het SIRM rapport).

Het CCvD heeft besloten om zelf vervolg te geven aan de uitkomsten van deze evaluatie. Een van die besluiten betreft het laten uitvoeren van een verkenning naar de wens en mogelijkheden tot het sluiten van de 'KNA keten' met als kanttekening dat het CCvD niet op voorhand overtuigd is dat het (wettelijk) verplicht certificeren van deze protocollen tot betere archeologische kwaliteit zal leiden in de archeologische uitvoering. Op basis van deze verkenning is de verwachting wel dat een beter beeld ontstaat over de wens ten aanzien van het wel/niet verplicht stellen en of concreter in beeld kan worden gebracht of het verplicht stellen positief effect heeft op de kwaliteit van de uitvoering.

Overigens kan het CCvD alleen advies geven over de mogelijkheid tot verplicht stellen van protocollen; de minister is verantwoordelijk voor het opnemen van deze verplichting.

¹ SIRM rapport Graven naar verbetering <https://www.sikb.nl/archeologie/evaluatie-kwaliteitssysteem>

Vervolg evaluatie kwaliteitssysteem archeologie
Lijst met overzicht knelpunten en acties CCvD Archeologie – SIKB
Versie 1609 2021

Nr	Probleem (uit SIRM rapport aangevuld met gesprekken kartrekkers werkveld)	Deelproblemen	Uitleg	Oplossingsrichting kartrekkers	Voorgenomen besluit/acties CCvD-SIKB Ter vaststelling op 6 oktober 2021	Indien van toepassing rol CCvD/SIKB
					<p>Uitwerken = voorstel uitwerken Niet uitwerken = geen uitwerking, wel stimuleren of geen nadere actie CCvD/SIKB Informer en communicatie = actie informeren door SIKB/CCvD Adresseren: Actie namens CCvD aan derden (meestal urgent, oranje gemarkeerd) Monitoren = monitoren door SIKB/CCvD</p>	
7	De vrijwilligheid van certificering KNA Protocol Programma van Eisen (en in mindere mate Bureauonderzoek) leidt in sommige gevallen tot slechte producten	-	Voor de protocollen PVE en Bureaustudie is gekozen voor een vrijwillige certificering. In sommige gevallen worden (mede daardoor) rapporten opgeleverd die onder de maat zijn. Omdat bureaustudie en PVE vaak aan de basis liggen van het vervolgtraject, leidt dit soms tot veel discussie in de rest van de AMZ cyclus.	<p>Verplicht certificeren PVE/Bureauonderzoek</p> <p>Verplicht certificeren Bureaustudie</p>	<p>Uitwerken Actie: 2022 Jaarplan Archeologie laten inventariseren wens en mogelijkheden 'sluiten van de KNA keten' niet verplichte KNA protocollen Aandachtspunten: De vraag of verplicht certificeren oplossing is voor betere kwaliteit.</p> <p>idem</p>	<p>Kwaliteitssysteem: KNA en BRL</p> <p>Agenderend & Adresserend</p>

Fig. Onderwerp op de actielijst van het CCvD²

Achtergrond

Met de komst van de Erfgoedwet op de achtergrond is het werkveld op verzoek van de minister eind 2014 gestart met het certificeerbaar maken van alle KNA protocollen land- en waterbodems. De gedachte was dat de processen van alle protocollen onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn en in samenhang mede bepalend zijn voor de kwaliteit van de archeologische uitvoering. De toenmalige minister van OCW heeft, in tegenstelling tot het advies van het CCvD³, bepaald dat alleen protocollen die gravend onderzoek (incl. booronderzoek) bevatten zouden vallen onder de verplichte certificering (met accreditatie). Het speelveld van het kwaliteitssysteem van de archeologie wordt dus ook bepaald door keuzes van de rijksoverheid in de Erfgoedwet en straks ook de Omgevingswet. Op een aantal wezenlijke punten wijkt dit speelveld, dit bestel, af van hetgeen de sector bij de totstandkoming van de Erfgoedwet en de uitwerking van het kwaliteitssysteem heeft bepleit. Een niet onbelangrijk deel van de kritiek in de evaluatie anno 2020 heeft te maken met het bestel en eerdere keuzes door de rijksoverheid. Daarmee richt dat deel van de kritiek zich in feite niet zozeer op gebreken in het kwaliteitssysteem als wel op (de door het rijk gemaakte keuzes) in het bestel waarbinnen het kwaliteitssysteem zich moet bewegen.

In de context- en scope- van deze verkenning gaat het dan over het vrijwillige karakter van de protocollen van het PVE, Bureauonderzoek en Depotbeheer ('de niet gesloten keten') en de effecten daarvan anno 2023⁴.

2. Het kwaliteitssysteem anno 2023: KNA Protocollen, BRL SIKB 4000 en het Actorregister

Het CCvD Archeologie heeft met het in werking treden van de wettelijk verplichte certificering in 2016 zelf gekozen om alle toen bestaande KNA-protocollen (m.u.v. het protocol Fysiek Beschermen) onder certificering te brengen. De wettelijke binding geldt alleen voor het gravende deel (incl. booronderzoek). Het doel van dit certificatieschema is het borgen van het proces van voorbereiding, uitvoering en oplevering van archeologische werkzaamheden. De output van dit proces wordt gevormd door vondsten,

² Zie de volledige lijst via deze link

<https://www.sikb.nl/doc/archeo/ccvd/Overzichtslijst%20Knelpunten%20%20Acties%20CCvD%20Archeologie%20-%20SIKB%20v1609%20%202021.pdf>

³ Brief aan de minister 10 mei 2013, met Richtinggevende notitie

<https://www.sikb.nl/doc/archeo/brief%20aan%20min%20ocenw%2010%20mei%202013.pdf>

⁴ Volledigheidshalve ook genoemd: De positie van de gemeenten (m.n. als bevoegd gezag) en de verantwoordelijkheidsverdeling tussen opdrachtgevers en opdrachtnemers.

monsters en projectdocumentatie.

Het effect van de borging van het proces is dat de output (vondsten, monsters, projectdocumentatie) kan worden ingezet voor lopend en toekomstig (wetenschappelijk) onderzoek en ten behoeve van beleving van cultureel erfgoed.

In de BRL staan de eisen vermeld op grond waarvan een procescertificaat wordt afgegeven of gecontinueerd voor de voorbereiding, uitvoering en oplevering van archeologische werkzaamheden bij landbodems en waterbodems.

Dit procescertificaat is bovendien gebaseerd op de protocollen die horen bij deze beoordelingsrichtlijn. Protocollen die betrekking hebben op gravende werkzaamheden zijn verplicht toe te passen bij het uitvoeren van gravende werkzaamheden⁵; het voldoen aan overige protocollen gebeurt op vrijwillige basis. De beoordelingsrichtlijn en bijbehorende protocollen vormen samen het certificatieschema 'Archeologie'.

Naast de KNA en BRL is er een Actorregister operationeel dat werkt als een digitaal systeem waarin gecontroleerd kan worden of een actor beschikt over de juiste opleidingen en ervaringen en dus de voorbehouden handelingen zelfstandig mag uitvoeren.

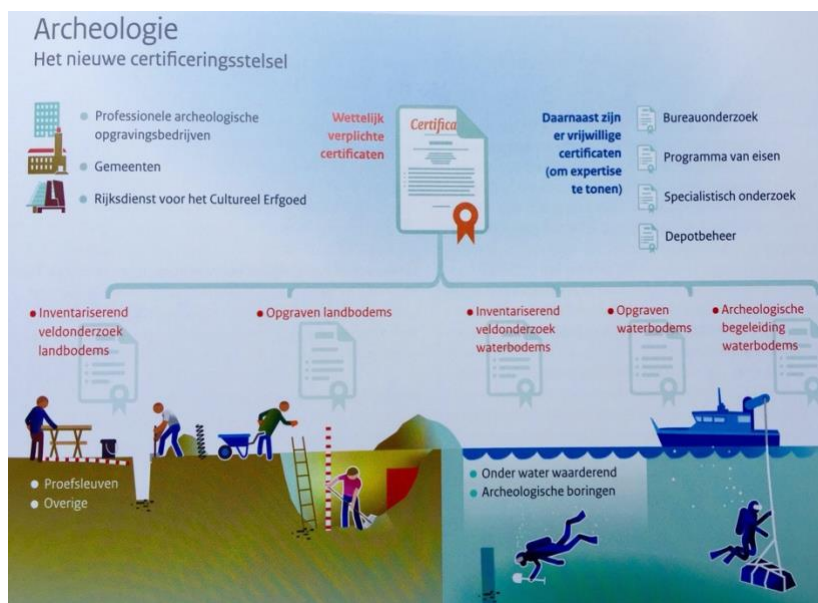


Fig. Het certificeringsstelsel land- en waterbodems vanaf 2016.

3. Het doel van de verkenning

Het doel van deze verkenning is om inzicht te krijgen in primair het (mogelijk) effect op de kwaliteit van de uitvoering en secundair het draagvlak indien de volgende -niet gravende- KNA protocollen (wettelijk) verplicht gesteld zouden worden:

- Het KNA protocol 4002 Programma van Eisen
- Het KNA protocol 4001 Bureauonderzoek
- Het KNA protocol 4004 Specialistisch onderzoek
- Het KNA protocol 4010 Depotbeheer

Op basis van de uitkomsten heeft het CCvD beter inzicht op de (mogelijke) kansen voor kwaliteitsverbetering en de argumentatie, een globaal beeld bij de alternatieven en is het draagvlak beargumenteerd in beeld. Op basis daarvan kan het CCvD indien gewenst de minister van OCW adviseren over de status van deze KNA protocollen.

⁵ Onder (niet-)gravende werkzaamheden wordt ook verstaan (niet-)versturende werkzaamheden. Met name onder water zijn niet alle opgravingshandelingen gravend, maar wel versturend,

4. Uitwerkingsplan, aanpak, scope en planning

Een (externe rapporteur) stelt op basis van deze opdrachtomschrijving en onderstaande vragen een beknopt PvA op. Dit PvA bevat het voorstel voor de aanpak en planning. De verkenning wordt uitgevoerd middels een kwalitatieve benadering (i.t.t. een kwantitatieve). Dat betekent het voorleggen van het veronderstelde probleem (de vrijwilligheid van de protocollen BO, SO, PvE en Depotbeheer) i.r.t. kwaliteit aan ervaringsdeskundigen uit het archeologisch werkveld. Uit deze gesprekken blijkt of de geïnterviewden dit zien als een probleem en hoe het met het draagvlak gesteld is bij een statuswijziging. Door nu voor een kwalitatieve benadering te kiezen (interviews met experts) ontstaat een duidelijker beeld bij de argumentatie onder de beantwoording. Het eindresultaat van de verkenning is een beknopte rapportage voorzien van een analyse en antwoord op de gestelde vragen en advies gericht aan het CCvD Archeologie.

Organisatie, planning & overleg

Voor de werkzaamheden is de volgende planning met overlegmomenten leidend:

- Start werkzaamheden + overleg opdrachtgever: PvA (week 16)
- Tussentijds overleg opdrachtgever (week 19)
- Tussentijds overleg kartrekkers CCvD (week 20/21)
- Overleg bij opleveren conceptrapport opdrachtgever (week 23)
- Opleveren conceptversie t.b.v. CCvD (week 23)
- Presentatie/bespreking in het CCvD (21 juni)

Inhoudelijk opdrachtgever is het CCvD Archeologie. Het rapport is ter kennisgeving aan het CCvD Archeologie. SIKB is formeel opdrachtgever. Esther Wieringa is aanspreekpunt voor de rapporteur.

Te raadplegen partijen/ervaringsdeskundigen

Te raadplegen personen moeten ervaringsdeskundig zijn om de vraag te kunnen beantwoorden of zij een probleem ervaren met de vrijwilligheid van de KNA protocollen (BO-PvE-SO-DH), hoe het draagvlak is en wat hun argumenten daarbij zijn.

Uit de volgende groepen worden ervaringsdeskundigen geïnterviewd:

Ontvangende partijen

- Depothouders (provincie 2 en gemeente 1) – 3

Leveranciers

- Certificaathouders bedrijven (groot >20/3 klein < 4/1) – 4
- Bedrijf zonder certificaat – 1
- Certificaathouders gemeenten – 2
- Specialisten – 2

Bevoegde overheid

- Gemeente /steunpunt/adviseurs namens deze (in de rol bevoegd gezag/toetsende rol) – 4

Opdrachtgever/initiatiefnemer (privaat)

- Opdrachtgever (privaat) – 1

Rijk/universiteit

- Onderzoeker universiteit – 1
- Rijk/RCE en OCW – 2

5. De verkenning geeft antwoord op de volgende vragen

**Alle antwoorden zijn voorzien van een argumentatie/onderbouwing en zo nodig een analyse.*

Thema 1 Kwaliteit & kwaliteitsborging

Uitgangspunt voor de verkenning is kwaliteit en kwaliteitsborging zoals omschreven in de BRL
Het doel van het proces en de borging is als volgt gedefinieerd in de BRL (pag. 15):

Het doel van dit certificatieschema is het borgen van het proces van voorbereiding, uitvoering en oplevering van archeologische werkzaamheden. De output van dit proces wordt gevormd door vondsten, monsters en projectdocumentatie. Het effect van de borging van het proces is dat de output (vondsten, monsters, projectdocumentatie) kan worden ingezet voor lopend en toekomstig (wetenschappelijk) onderzoek en ten behoeve van beleving van cultureel erfgoed.

Definitie kwaliteitsborging (BRL) Het zeker stellen dat de eigenschappen en omstandigheden van een totstandkomingproces bij voortduring leiden tot producten en of diensten die voldoen aan de daaraan gestelde eisen.

- En qua output van deze borging (BRL pag. 5):

Het effect van de borging van het proces is dat de output (vondsten, monsters, projectdocumentatie) kan worden ingezet voor lopend en toekomstig (wetenschappelijk) onderzoek en ten behoeve van beleving van cultureel erfgoed

- In de definities onder documentatie (BRL pag. 86):

Projectdocumentatie Alle gegevens en gegevensdragers die voortkomen uit een archeologisch onderzoek die noodzakelijk zijn om de opgraving in het veld en alle daarbij gedocumenteerde (→) sporen en vondstomstandigheden zodanig te kunnen reconstrueren dat herinterpretatie van de resultaten mogelijk zijn. Dit ten behoeve van de beleving van cultureel erfgoed en ten behoeve van toekomstig historisch en natuurwetenschappelijk onderzoek (...)

Vragen bij Thema 1

1. Ervaart de geïnterviewde een verschil tussen KNA werkzaamheden (PvE-SO-DH-BO) die wel en die niet onder certificaat zijn uitgevoerd?
2. Ervaart de geïnterviewde een probleem met het 'niet gesloten zijn van de KNA keten' met kwaliteit en kwaliteitsborging zoals hierboven omschreven?
 - De beantwoording differentiëren per protocol (PvE-SO- DH-BO)
3. In relatie tot bovenstaande: Indien het antwoord overwegend een NEE is, welke alternatieven zijn er wel om tot betere kwaliteit te komen? *Deze vraag alleen globaal te beantwoorden als bijvangst van de verkenning (welke ideeën zijn er onder de geraadpleegden?)*

Thema 2 Draagvlak

Vragen bij Thema 2

4. Is er draagvlak voor het op termijn (wettelijk) verplicht stellen van de protocollen PvE, SO- BO, DH?
 - De argumentatie bij de beantwoording differentiëren naar:
 - A. Kwaliteitsverbetering
 - B. Gelijk speelveld
 - C. Regeldruk
 - D. Aansluiting opvolgende processen (bijv. BO tot Opgraven)
 - E. ...
 - Beoordeel het draagvlak;
 - Differentieer hierbij waar relevant tussen de vier protocollen;
 - Differentieer hierbij waar relevant tussen gebruikers.

Te raadplegen bronnen:

KNA en BRL SIKB 4000, versie 4.1
2013 Advies: Archeologie een stapje vooruit
2020 SIRM rapport Rapportage Evaluatie
2020 Brief CCvD aan de minister
2022 Rapport RvC Archeologie bij de Tijd
2022 Beleidsbrief Staatssecretaris Tweede Kamer

Nb Er zijn o.a. in opdracht van de RCE onderzoeken uitgevoerd naar kwaliteit in de uitvoering van bijv. het Bureauonderzoek. Deze vormen mogelijk een relevante bron voor deze verkenning.

Introductie

1. Ben je bekend met het statusverschil tussen de gravende en niet-gravende protocollen?
2. Wat zijn de ervaringen met het statusverschil vanuit je eigen praktijk? Maakt het uit?
3. Deel je de opvatting in het Sirm rapport dat dit statusverschil (met name voor het PvE) in sommige gevallen leidt tot kwaliteitsverlies? Wat voor kwaliteit bedoel je dan?

Kwaliteit (BRL/KNA)

Borging van het proces zodanig dat de output (vondsten, monsters, projectdocumentatie) kan worden ingezet voor lopend en toekomstig (wetenschappelijk) onderzoek en ten behoeve van beleving van cultureel erfgoed.

4. Leidt het verplicht stellen naar verwachting tot betere kwaliteit van de archeologische uitvoering? Graag voor:
 - 4.1 Bureauonderzoek
 - 4.2 PvE
 - 4.3 Specialistisch onderzoek
 - 4.4 Depotbeheer
5. Leidt het verplicht stellen naar verwachting tot betere aansluiting tussen opvolgende processen? (bijv. van BO tot Opgraven?)
6. Als gelijktrekking niet het antwoord is, welke alternatieven denk je aan om wel tot betere kwaliteit te komen?

Draagvlak

7. Vind je het op termijn (wettelijk) verplicht stellen van de protocollen wenselijk? Is controle op naleving van de norm noodzakelijk? Waarom en verschilt dat per protocol?
 - 7.1 Bureauonderzoek
 - 7.2 PvE
 - 7.3 Specialistisch onderzoek
 - 7.4 Depotbeheer

Wat wil je meegeven?

Bijlage 3 Vertegenwoordiging van gesprekspartners (21 personen)

depothouders (4)	Provincie Noord-Holland	Martin Veen
	Gemeente Leiden	Barbara Gumbert
	Erfgoed Zeeland (met)	Hans Jongepier
		Joost van den Berg
leveranciers (5)		
Certificaathouders bedrijven		
groot (meer dan 20 werknemers)	Antea Group	Hans Koopmanschap
groot (meer dan 20 werknemers)	BAAC	Eugene Ball
		Sander de Bondt
groot (meer dan 20 werknemers)	RAAP	Adam Haarhuis
klein	Archeopro	Richard Exaltus
Gemeenten met certificaat (1)	Gemeente Breda (met)	Erik Peters
Specialisten (2)	Biax Consult	Silke Lange, Marjolijn van der Linden
In combinatie met bedrijf zonder certificaat (1)	Artemisia archeobotanie	Anja Fischer
Bevoegd Gezag gemeenten/steunpunten adviseurs namens deze (4)	steunpunt monumenten & arch NH	Yvette Burnier
		Sander Hakvoort
	Pro-Erfgoed	Nathalie Vossen
	Archaeo	Fokko Kortlang
opdrachtgevers (1)	Prorail	Suzanne van der A
		Jerry Huisman
	RWS	Eli Gehasse
Rijk (1)		
RIJK/RCE en OCW	RCE	Jeroen Bouwmeester

Ronde tafel sessie 7 juni 2024		8 personen
Gemeenten	Deventer	Bart Vermeulen
	Leiden	Christel Brandenburg
	Delft	Elizabeth van Campenhout
	Haarlem	Kirsten van der Kant
	Zutphen	Michel Groothedde
	Apeldoorn	Masja Parlevliet

Bedrijf/ specialist	BAP	Jordy Aal
Rijk	OCW	Marjolijn Kerkhof

Bijlage 4 Certificaathouders voor vrijwillige protocollen

BRL 4000 - Protocol 4002 Bureauonderzoek

organisatie	Plaats	Certificaat
ADC Archeologische Opgravingen B.V. h.od.n.v. ADC Archeoprojecten	Amersfoort	EC-SIKB-40004
Aeres Milieu B.V.	Roermond	ARC-007
Antea Group	Oosterhout	K107790
Antea Group	Heerenveen	K107790
ARCADIS Nederland B.V.	Arnhem	ARC-009
Archeopro	Eijsden	ARC-012/4
Archol B.V.	Leiden	K107221
ARTeFACT! Advies en Onderzoek in Erfgoed	Zaamslag	ARC-010
BAAC B.V.	s-Hertogenbosch	ARC-005
Bureau voor Archeologie	Utrecht	K94278
De Steekproef B.V.	Zuidhorn	EC-SIKB-40006
Den Ouden Bodac B.V.	Schijndel	K102942
EARTH Integrated Archaeology B.V.	Amersfoort	ARC-001
Econsultancy B.V.	Overijssel	EC-SIKB-40002
Econsultancy B.V.	Zuid-Holland	EC-SIKB-40002
Econsultancy B.V.	Limburg	EC-SIKB-40002
Econsultancy B.V.	Boxmeer	EC-SIKB-40002
Econsultancy B.V.	Gelderland	EC-SIKB-40002
Gemeente Amsterdam MenA	Amsterdam	K94577
Gemeente Den Haag, Dienst Stadsbeheer, Afdeling Archeologie, Natuur- en Milieueducatie	Den Haag	K107231
Gemeente Deventer	Deventer	K107416
Gemeente Hoorn	Hoorn	K107443
Gemeente Zwolle, Team Archeologie	Zwolle	K108274
Geonius Milieu B.V.	Geleen	NC-SIKB-40011

Hamaland Advies v.o.f.	Zelhem	ARC-003
IDDS Archeologie B.V.	Noordwijk	K94280
KSP Archeologie V.O.F.	Duiven	ARC-002/4
Lycens B.V.	Oldenzaal	K107252
MUG Ingenieursbureau B.V.	Leek	EC-SIKB-40007
RAAP Archeologisch Adviesbureau Noord Nederland B.V.		
	Drachten	ARC-008
RAAP Archeologisch Adviesbureau Oost Nederland B.V.		
	Zutphen	ARC-008
RAAP Archeologisch Adviesbureau West Nederland B.V.		
	Leiden	ARC-008
RAAP Archeologisch Adviesbureau Zuid Nederland B.V.	Weert	ARC-008
Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed	Amersfoort	EC-SIKB-40009
SOB Research Instituut voor Archeologisch en Aardkundig onderzoek B.V.		
	Heinenoord	ARC-006/3
Stichting Cultureel Erfgoed Zeeland	Middelburg	K107309
Sweco Nederland B.V.	Groningen	ARC-015
Synthebra B.V.	Leusden	EC-SIKB-40010
T&A Survey Bodemonderzoek B.V.	Amsterdam	K95692
Transect B.V.	Utrecht	K108379
Vestigia B.V.	Amersfoort	K107234
VU-HBS B.V.	Amsterdam	K94275

BRL 4000 - Protocol 4001 Programma van eisen

organisatie	Plaats	Certificaat
ADC Archeologische Opgravingen B.V. h.od.n.v. ADC Archeoprojecten		
	Amersfoort	EC-SIKB-40004
Aeres Milieu B.V.	Roermond	ARC-007
Antea Group	Heerenveen	K107790
Antea Group	Oosterhout	K107790
ARCADIS Nederland B.V.	Arnhem	ARC-009

Archol B.V.	Leiden	K107221
BAAC B.V.	s-Hertogenbosch	ARC-005
Bureau voor Archeologie	Utrecht	K94278
De Steekproef B.V.	Zuidhorn	EC-SIKB-40006
Den Ouden Bodac B.V.	Schijndel	K102942
EARTH Integrated Archaeology B.V.	Amersfoort	ARC-001
Econsultancy B.V.	Overijssel	EC-SIKB-40002
Econsultancy B.V.	Zuid-Holland	EC-SIKB-40002
Econsultancy B.V.	Limburg	EC-SIKB-40002
Econsultancy B.V.	Boxmeer	EC-SIKB-40002
Econsultancy B.V.	Gelderland	EC-SIKB-40002
Gemeente Amersfoort	Amersfoort	K108108
Gemeente Amsterdam MenA	Amsterdam	K94577
Gemeente Den Haag, Dienst Stadsbeheer, Afdeling Archeologie, Natuur- en Milieueducatie		
	Den Haag	K107231
Gemeente Deventer	Deventer	K107416
Gemeente Hoorn	Hoorn	K107443
Gemeente Zwolle, Team Archeologie	Zwolle	K108274
Geonius Milieu B.V.	Geleen	NC-SIKB-40011
IDDS Archeologie B.V.	Noordwijk	K94280
Lycens B.V.	Oldenzaal	K107252
MUG Ingenieursbureau B.V.	Leek	EC-SIKB-40007
RAAP Archeologisch Adviesbureau Noord Nederland B.V.		
	Drachten	ARC-008
RAAP Archeologisch Adviesbureau Oost Nederland B.V.		
	Zutphen	ARC-008
RAAP Archeologisch Adviesbureau West Nederland B.V.		
	Leiden	ARC-008
RAAP Archeologisch Adviesbureau Zuid Nederland B.V.		
	Weert	ARC-008
Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed	Amersfoort	EC-SIKB-40009

SOB Research Instituut voor Archeologisch en Aardkundig onderzoek B.V.

	Heinenoord	ARC-006/3
Stichting Cultureel Erfgoed Zeeland	Middelburg	K107309
Sweco Nederland B.V.	Groningen	ARC-015
Synthegra B.V.	Leusden	EC-SIKB-40010
T&A Survey Bodemonderzoek B.V.	Amsterdam	K95692
Transect B.V.	Utrecht	K108379
Vestigia B.V.	Amersfoort	K107234
VU-HBS B.V.	Amsterdam	K94275

BRL 4000 - Protocol 4006 Specialistisch onderzoek

Type een deel van een organisatie, plaats of certificaat

▼ organisatie	Plaats	Certificaat
Aeres Milieu B.V.	Roermond	ARC-007
Archeoplan Eco	Delft	K107333
Biax Consult	Zaandam	K107321
De Steekproef B.V.	Zuidhorn	EC-SIKB-40006
Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed	Amersfoort	EC-SIKB-40009

BRL 4000 - Protocol 4010 Depotbeheer

organisatie	Plaats	Certificaat
Stichting Cultureel Erfgoed Zeeland	Middelburg	K107309